

ABSTRACT

Volodymyr Kyian. Concerning changes in labor legislation due to the COVID-19 pandemic.

The article deals with the problem of scientific research of changes in the labor legislation of Ukraine, which took place taking into account the development of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2 (COVID-19). The study concluded that the outbreak of the coronavirus pandemic prompted world leaders to radically revise labor protection standards. As a result, various tools were mobilized to overcome its consequences. The main change was the introduction of a modern flexible working regime, which limited the growth of unemployment. In the research aspect, changes to the labor legislation were considered, which were made in order to protect the labor rights of workers. Modern forms of work organization were studied, in particular flexible working hours, home and remote work. The introduction of these forms has helped employees and employers to overcome the crisis, reduce the number of laid off.

The definitions of the concepts «flexible working hours», «remote work», «home work» (provided in the previous and current versions of the Labor Code of Ukraine) have been compared. Common and different features of home and remote work have been characterized. The novelties of the current labor legislation regulating the issues of flexible working hours, telecommuting and home work have been studied. Proposals to improve the current labor legislation in the field of concluding an electronic employment contract, acquainting the employee with the rules of internal labor regulations, rationing, remuneration and respect for labor rights of employees working remotely, at home or with flexible working hours have been developed.

Keywords: *employment contract, employee, employer, unpaid leave, flexible working hours, homework, telecommuting, COVID-19 coronavirus pandemic.*

УДК 347.1

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-60-63

Ксенія КОСЯЧЕНКО©

кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПІДСТАВИ
ВИНИКНЕННЯ**

Досліджено одне з актуальних питань цивільного права – інститут цивільно-правової відповідальності. Основними питаннями, на яких зосереджено увагу в дослідженні, є з'ясування правової природи й аналіз змісту цивільно-правової відповідальності, окреслення характерних особливостей, виявлення сутності та призначення цивільно-правової відповідальності, спираючись на позиції вчених. У статті проаналізовано таку специфіку підстав для виникнення цивільно-правової відповідальності, як склад правопорушення, звернено увагу на наявність низки проблем у практичній реалізації норм щодо підстав цивільно-правової відповідальності.

Цивільно-правову відповідальність можна визначити як передбачене законом або договором і забезпечене силою державного примусу правовідношення, яке настає внаслідок вчинення правопорушення і яке виражається в обов'язку учасників цивільно-правових відносин понести додаткові позбавлення майнового характеру за вчинене правопорушення з метою найбільш повного відновлення або компенсації порушених прав потерпілої особи.

Цивільно-правова відповідальність як інструмент спонукання сторін договору до належного виконання своїх зобов'язань становить великий науково-практичний інтерес. І це не безпідставно, адже цивільно-правова відповідальність є ефективним інструментом впливу на учасників договірних правовідносин.

Ключові слова: *цивільно-правова відповідальність, вина, шкода, правопорушення, майнові відносини, юридичний факт, правопорушник, потерпіла сторона, склад правопорушення, суб'єктивна сторона цивільного правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення.*

© К. Косяченко, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1380-218X>

kosiachenko5@ukr.net

Постановка проблеми. Стабільність майнових відносин зумовлюється, зокрема, законодавчо врегульованим порядком визначення підстав притягнення до юридичної відповідальності учасників цивільно-правового обігу. Хоча питання цивільно-правової відповідальності та її підстав опрацьовані давно і досить детально, однак на сьогодні ціла низка найважливіших і найпринциповіших проблем цивільно-правової відповідальності залишаються або недостатньо глибоко вивчені, або не вивчені зовсім.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання цивільно-правової відповідальності і підстав щодо її настання в різноманітних аспектах були предметом досліджень таких учених-цивілістів: В. Борисова, С. Загороднього, Н. Ібрагімової, І. Канзафарова, В. Кочина, В. Кравчука, І. Кучеренка, Н. Кузнецова, Р. Майданіка, А. Немцевої, Ю. Павлюченко, О. Первомайського Р. Прилуцького, В. Примака, Л. Радченка, О. Харитонова, О. Церковної та багатьох інших.

Метою статті – визначення підстав виникнення цивільно-правової відповідальності та теоретичних аспектів останньої.

Виклад основного матеріалу. Цивільно-правова відповідальність належить до тих правових явищ, які завжди привертала увагу дослідників. Проблеми цивільно-правової відповідальності містять з'ясування сутності цього поняття, його правової мети, визначення розміру відповідальності тощо. Положення цивільно-правової відповідальності досить тісно пов'язані з положеннями юридичної відповідальності, тому що поняття «цивільно-правова відповідальність» і «юридична відповідальність» співвідносяться як видове і родове.

Однак найбільш гострим та дискусійним було і залишається питання підстав виникнення цивільно-правової відповідальності. Щодо цього треба вказати, що у цивілістиці склалися різні наукові погляди щодо їх визначення.

Р. Шишка звернув увагу на досить важливий аспект цивільно-правової відповідальності – її зв'язок із застосуванням юрисдикційними органами примусових заходів впливу на порушника [1].

Тому й саме визначення цивільно-правової відповідальності ним дається з позиції розуміння її як обов'язку порушника зобов'язання зазнавати негативних наслідків за допущене порушення з метою відновлення чи компенсації порушеного права у вигляді додаткового покладання на правопорушника майнових обов'язків чи позбавлення його суб'єктивного права [1].

Проблему співвідношення категорій захисту суб'єктивних цивільних прав та цивільно-правової відповідальності актуалізував О. Кот. На його думку, вина є підставою цивільно-правової відповідальності, а не її елементом. Крім того, закріплення права особи на захист цивільних прав та застосування до порушника заходів відповідальності в нормах права уже свідчить про наявність осуду держави [2, с. 223, 228].

Щодо цього питання Є. Харитонов висловив позицію, що держава засуджує лише винну поведінку, тоді як заходи захисту застосовуються незалежно від провини. Відмежування ж заходів відповідальності від заходів захисту базується на тому, що стягнення майнових санкцій завжди пов'язане з осудом поведінки правопорушника [3, с. 470–471].

Як зазначила Я. Шевченко, саме відповідальність є способом здійснення осуду державою поведінки правопорушника, і в цьому контексті велике значення має категорія вини [4, с. 400].

Така позиція загалом підтримана і В. Борисовою, яка зазначила, що суспільний осуд протиправної поведінки виражається у констатації факту вчинення правопорушення [5, с. 362].

На думку М. Сібільова, через те, що ЦК України закріплює презумпцію вини порушника зобов'язання (ч. 2 ст. 614 ЦК України), зазначена умова відповідальності може мати як обов'язковий, так і факультативний характер залежно від того, яка форма відповідальності застосовується до порушника. У разі відшкодування збитків та моральної шкоди, всі умови мають обов'язковий характер (окрім випадків відповідальності незалежно від вини правопорушника). У разі застосування такої форми цивільно-правової відповідальності, як сплата неустойки, обов'язковий характер має лише умова щодо протиправної поведінки боржника [6, с. 87].

У цій дискусії надзвичайно цікавою є позиція Н. Кузнецової. На її думку, цивільно-правова відповідальність посідає не останнє місце в механізмі цивільно-правового регулювання (а відповідно, і на різних стадіях цього правового регулювання),

а сам факт правової норми, її зміст (гіпотеза, диспозиція та санкція) вже виявляє нормативну основу цивільно-правової відповідальності. Отже, норма права – це основа як цивільно-правової відповідальності, так і механізму правового регулювання [7, с. 358–359].

На її твердження, на третій стадії правового регулювання здійснюється реалізація прав та обов'язків. У разі ж порушення регулятивного правовідношення, воно може трансформуватися в охоронне правовідношення, в межах якого може відбуватися відновлення або захист порушених прав шляхом застосування заходів цивільно-правової відповідальності [7, с. 363].

Визначаючи підстави виникнення цивільно-правової відповідальності, ми погоджуємося із застосуванням конструкції складу правопорушення для характеристики цього правового явища. Відповідальність боржника настає не за будь-якого порушення суб'єктивного цивільного права, на чому наголошують окремі вчені, а лише за наявності обставин, які законом визнаються необхідними для притягнення до такої відповідальності. Зазначені обставини і є підставами виникнення цивільно-правової відповідальності. До них, зокрема, належать:

- 1) протиправні дії боржника;
- 2) наявність наслідків у вигляді шкоди у кредитора;
- 3) наявність причинного зв'язку між діями боржника і наслідками у вигляді шкоди, що виникла у кредитора;
- 4) вина боржника.

Такі підстави, як протиправні дії боржника, вина боржника, наявність наслідків у вигляді шкоди у кредитора, та наявність причинного зв'язку між діями боржника і наслідками у вигляді шкоди, формують юридичний склад, тобто певну сукупність фактів, необхідну для настання правових наслідків у вигляді притягнення боржника до цивільно-правової відповідальності.

Треба зазначити, що сам собою факт порушення суб'єктивного цивільного права не є підставою для виникнення цивільно-правової відповідальності. У разі якщо протиправність поведінки суб'єкта цивільного права не спричиняє правових наслідків у вигляді заподіяння шкоди (матеріальної, моральної), притягувати таку особу до відповідальності є абсолютно недоцільним.

Особа має право також і на відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Сутність моральної шкоди виражається:

- 1) у фізичному болу та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна;
- 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Як зазначено у п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», під моральною шкодою треба розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних і фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями чи бездіяльністю інших осіб.

Висновки. Отже, можна констатувати, що у цивільно-правовій доктрині не склалось однозначної позиції щодо співвідношення ризику та відповідальності. Одні вчені ризик, поряд із виною, розуміють як підставу цивільно-правової відповідальності, тимчасом як інші вважають, що ризик не може розглядатися ні як підстава вини, ні як мінімальний ступінь вини, ні як підстава цивільно-правової відповідальності. Є й компромісний підхід. Проте для остаточного вирішення питання співвідношення ризику з цивільно-правовою відповідальністю доцільно провести аналіз умов цивільно-правової відповідальності та впливу ризику на вжиття мір цивільно-правової відповідальності.

Список використаних джерел

1. Цивільне право України. Особлива частина: підруч. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. Б. Шишки. Київ : Ліра-К, 2015. 1024 с.
2. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики : монограф. Київ : Алерта, 2017. 494 с.

3. Цивільне право України : підруч. : в 2 т. ; за ред. д. ю. н., проф. Є. О. Харитонова, к. ю. н. Н. Ю. Голубевої. Харків : ТОВ «Одіссей», 2010. Т. 1. 832 с.
4. Шевченко Я. Понятіе юридической ответственности: объективный и субъективный аспекты. *Ежегодник украинского права* : сб. научных тр. / отв. за выпуск А. В. Петришин. Харьков : Право, 2012. № 4. С. 400–401.
5. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бегова Т. І. Цивільне право : підручник : у 2 т. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. С. 656.
6. Сібільов М. Підстава та умови цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань за чинним Цивільним кодексом України. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 2(37). С. 80–88.
7. Кузнєцова Н. С. Вибрані праці. Київ : ПрАТ «Юридична практика». 2014. 544 с.

Надійшла до редакції 11.03.2022

References

1. Tsyvilne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna [Civil law of Ukraine. Special part] : pidruch.. / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. R. B. Shyshky. Kyiv : Lira-K, 2015. 1024 p. [in Ukr.].
2. Kot, O. O. (2017) Zdiyisnennya ta zakhyst subyektivnykh tsyvilnykh prav: problemy teorii i ta sudovoyi praktyky [Exercise and protection of subjective civil rights: problems of theory and jurisprudence] : monohraf. Kyiv : Alerta, 494 p. [in Ukr.].
3. Tsyvilne pravo Ukrainy [Civil law of Ukraine] : pidruchnyk : v 2 t. / za red. d. yu. n., prof. Ye. O. Kharytonova, k. yu. n. N. Yu. Holubievoi. Kharkiv : TOV «Odissei», 2010. Vol. 1. 832 p. [in Ukr.].
4. Shevchenko, Ya. (2012) Ponyatie yuridicheskoy otvetstvennosti: obektivnyj i subektivnyj aspekty [The concept of legal liability: objective and subjective aspects]. *Ezhegodnik ukrainskogo prava* : sb. nauchnyh tr. / отв. за выпуск А. В. Petrishin. Kharkov : Pravo, № 4, pp. 400–401. [in Russ.].
5. Borysova, V. I., Baranova, L. M., Biehova, T. I. (2011) Tsyvilne parvo [Civil law] : pidruchnyk : u 2 t. ; za red. V. I. Borysovoyi, I. V. Spasybo-Fatyeyevoyi, V. L. Yarotskoho. Kharkiv : Pravo, Vol. 1. 656 p. [in Ukr.].
6. Sibilov, M. (2004) Pidstava ta umovy tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti za porushennia dohovirnykh zoboviazan za chynnym Tsyvilnym kodeksom Ukrainy [Grounds and conditions of civil liability for breach of contractual obligations under the current Civil Code of Ukraine]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 2(37), pp. 80–88. [in Ukr.].
7. Kuznietsova, N. S. (2014) Vybrani pratsi [Selected works]. Kyiv : PrAT «Iurydychna praktyka», 544 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Kseniia Kosiachenko. Civil liability: theoretical aspects and grounds of origin. The article is devoted to the study of one of the current issues of civil law – the institute of civil liability. The main issues on which the study focuses are to clarify the legal nature and analysis of the content of civil liability, outline the characteristics, and identify the nature and purpose of civil liability, based on the position of scientists. The article analyzes such specifics of the grounds for the occurrence of civil liability as the composition of the offense, draws attention to the presence of a number of problems in the practical implementation of the rules on the grounds of civil liability.

The civil liability can be defined as provided by law or contract and secured by state coercion legal relationship which occurs, as a result of the offense and which is expressed in the obligation of participants in civil relations to suffer additional deprivation of property for the offense, in order to most fully recover or compensation for violated rights of the victim.

Civil liability as a tool to encourage the parties to the contract to the properly fulfill their obligations is of considerable scientific and practical interest and this is not without reason, because civil liability is an effective tool to influence the parties to contractual relations. Liability in civil law is recognized as a right breach of duty established by law or contract containing the content of the deposit for a person guilty of a civil offense, negative property consequences of her actions.

Keywords: *civil liability, guilt, damage, offense, property relations, legal fact, offender, injured party, composition of the offense, the subjective side of the civil offense, the objective side of the offense.*